

“Devrim”in Başladığı Yer: Sidi Bu Zeyd/Tunus

Özge Özkoç, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi,
e-posta: ozkoc@politics.ankara.edu.tr.

....Hangi taraftan esse rüzgar
Zonklattır, sonra ortaya çıkarır
Kayalıklara sıkışmış bir tarihi,
Bir isyanı, bir dostluğu, bir yenilgiyi...
Cemal Süreya, Ortadoğu II, 107.

Nurdan Gürbilek (2015: 82-105), Şubat 2015'te yayınlanan *Sessizin Payı* adlı kitabının “Fatih-Harbiye, Son Durak: Büyük Yarılma” başlıklı denemesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bugüne dek süregelen temelde Doğu ile Batı, modern olan ile geleneksel, eril ile dişil, laiklik ile İslamcılık, zenginlik ile yoksulluk arasındaki kadim gerilim hattının serüvenini ele alıyor. Gürbilek, Peyami Safa'nın Fatih-Harbiye romanının geleneği temsil eden Fatih ile modern olanın mekanı Harbiye (ve çoğu zaman Beyoğlu) arasında sembolize edilen gerilimin, Cumhuriyet'in kuruluşunun ardından hem düşünsel hayatta hem de edebiyat dünyasında oldukça yankı bulan “muasır Batı medeniyeti”ne ulaşılmaya çalışılırken, “Doğu'ya içkin maneviyatın” nasıl korunacağına ilişkin temel bir soru(n)dan beslendiğinin altını çiziyor. Gürbilek'in de vurguladığı gibi, Safa'nın romanının “kazanana”ı yozlaşmış, Batılı değerlerin tahrip ettiği Harbiye değil; gelenekle yücelen, maneviyatın korunduğu ve korunacağı Fatih oluyor. Safa, Batılı kurucu ideolojinin neredeyse Doğulu “değerler”e galebe çaldığı 1931 gibi erken bir tarihte, Doğu-Batı mücadelesinin kazanana olarak Fatih'te cisimleşen Doğu'ya işaret ediyor. Safa için bu erken dönem hayalinin ancak 2000'lerdeki AKP dönemiyle birlikte gerçekliğe büründüğünü söyleyebiliriz. Bu noktada, Gürbilek'in altını ısrarla çizdiği gibi, söz konusu gerilim hattının AKP dönemiyle birlikte belki de tamamen Fatih lehine değiştiğini, kutuplaşma siyasetinin ve dilinin kamusal alanın her bir zerresine iktidar eliyle yerleştirildiğini; fakat Türkiye tarihinin en özgün toplumsal hareketlerinden biri olan Gezi'nin bu kadim kutuplaşmanın aşılmasına yönelik bir umut doğurduğunu belirtmekle yetinelim.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan aşağı yukarı çeyrek asır sonra bağımsızlıklarını kazanan Arap ülkelerinin büyük bir kısmında da benzer gerilim hattının var olduğunu, Arap ayaklanmalarının başlamasıyla ilk defa bu gerilim hattını aşmaya dönük bir iradenin ortaya çıktığını ve ayaklanmaların umut veren bir an olarak ufukta parladıklarını söylemek mümkün. Elbette, Libya'ya

yönelik gerçekleştirilen uluslararası operasyon, Suriye’de devam eden, yerel, bölgesel ve küresel aktörlerin dahil olduğu (iç) savaş, Körfez ülkelerinin Yemen’e müdahalesi gibi Arap ayaklanmalarının başlangıçtaki niteliğini ve muhtevasını boğmaya ve yeni bir toplumsal düzenin inşasına yönelik kitlesel talepleri çoğu zaman şiddetle bastırmaya yönelik girişimler, çoğulcu ve farklı politik özneleri kapsayacak, gerilim hattını aşacak bir sürecin aralanmasının önündeki en büyük engeller olarak hala önümüzde duruyor. Fakat, bu noktada Tunus’ta Muhammed Buazizi’nin Sidi Bu Zeyd’de polislerce işporta tezgahına el koyulmasının ardından kendisini yakmasıyla başlayan isyan dalgası ve demokratikleşme sürecinin, Arap ülkelerindeki ayaklanmalara kıyasla şiddetten uzak ve uzlaşmacı bir zeminde ilerlediğini vurgulamak gerekir.

Gürbilek’in Fatih-Harbiye romanından yola çıkarak modern Türkiye’de izini sürdüğü gerilim hattının bir benzerini modern Tunus’un kuruluşundan itibaren ekonomik, siyasal ve toplumsal alanda kendisini hissettiren bir karşıtlıkta bulabileceğimizi düşünüyorum. Elbette, Türkiye ile Tunus ve hatta Arap dünyası arasında benzerlikler olduğu kadar farklılıkların da bulunduğu altını çizmek gerekir. Yine de, Gürbilek’in işaret ettiği türden bir yarılmanın farklı biçimlerinin sadece Tunus’ta değil, bağımsızlıklarını kazandıkları andan itibaren siyasal rejimlerini Cumhuriyet çatısı altında şekillendirmekten yana bir politika takip eden Arap ülkelerinin büyük bir kısmında kendisini gösterdiğini söylemek mümkün. Fakat, Arap dünyasına ilişkin topyekûn bir değerlendirmeye girişmek yerine, yukarıda anılan gerilim hattı üzerinden “devrim”in başladığı ve demokratikleşme sürecinin kendi seyri içerisinde devam ettiği ayrık örnek olan Tunus’u ele almaya çalışacağım. Diğer Arap ülkelerindeki örneklerle ise sadece yeri geldiğinde işaret etmekle yetineceğim.

Türkiye her ne kadar bir sömürge geçmişi olmasa da, bağımsızlık savaşını temelde Batı’ya karşı yürütmüş, ama kuruluş felsefesini Batı karşıtlığı üzerine inşa etmemişti. Türkiye’den farklı olarak Tunus, uzun süre bir Avrupa devletinin, yani Fransa’nın sömürgesi olmuştu. Buna rağmen, Tunus’ta da Türkiye’ye benzer şekilde, bağımsızlığın kazanılmasının ardından Batı’nın topyekûn reddedildiği bir devlet inşasına girişilmedi. 1956 yılında Fransa’dan bağımsızlığın kazanılmasıyla devlet başkanı olan Habib Burgiba, Türkiye’deki modernleşme sürecini anımsatan bir “reformlar” silsilesi başlattı. Burgiba, yeni kurulan Cumhuriyet’i bir yandan Fransız modeliyle, dolayısıyla Batı’yla buluşturmaya çalışırken bir yandan da ülkenin İslami ve Tunuslu/Arap kimliğini Batılı laik ilkelerin egemenliği altında eritmeye, bir anlamda Tunus’un Doğulu kimliği ile Batılı görünümü arasındaki gerilim hattını Batı lehine baskılamaya çalıştı. Bağımsız Tunus’la birlikte kimi zaman baskılanmaya çalışılan kimi zaman da farklı veçhelerle kendisini gösteren Doğu-Batı, zengin-yoksul, laiklik-İslamcılık

ikilemi, Sidi Bu Zeyd’de kitlesel protestoların ortaya çıkmasına dek varlığını uzun bir süre devam ettirdi.

Sidi Bu Zeyd’deki ayaklanmayla birlikte ve sonrasındaki süreçte, Tunus’taki büyük ekonomik yarılmayı hem görünür kılmaya hem de bu yarılmayı aşmaya dönük “devrimci bir süreç” ortaya çıktı. Buazizi’nin kendisini yakma eyleminin de ortaya koyduğu gibi, büyük yarılmanın ilk ve en önemli ayağı yoksulluk ve gelir adaletsizliği eleştirisi ekseninde şekillendi. Yani, Tunus’taki isyanın başlangıcına işaret eden ilk gerilim hattı, zenginlik ile yoksulluk arasındadır; dolayısıyla da isyanların çıkışı sınıfsal bir temele dayanmaktadır.

1956’dan 1987’ye dek süren Burgiba döneminde, hem ekonomik hem kültürel olarak Tunus modernleşmesinin görünür yüzü başkent Tunus’un ve kıyı şehirlerinin ön plana çıktıkları, Sidi Bu Zeyd gibi ülkenin merkezinde ve güneyinde yer alan eyaletlerin geri planda kaldıkları ve ekonomik bölüşümden yeterince pay alamadıkları bir yapı yeni rejimin belkemiğini oluşturuyordu. Fakat, bu ayırım asıl olarak 1970’lerde ülkenin neo-liberalizme eklemlemeye başlamasıyla iyice görünür hale gelecekti. 1970’lere kadar ise, hakim olan ekonomik ve siyasal yapı yöneten ile yönetilen arasındaki üstü örtük bir uzlaşya dayanıyordu. Devlet eliyle kalkınma modelinin ekonomik yapıya hakim olduğu, tek bir partinin siyasal alanı massettiği ve muhalif hareketlerin bastırıldığı, toplumun devletin egemenliğindeki sendikalar, birlikler, parti üyelikleri aracılığıyla baskı altına alındığı bir yapı ön plandaydı. Bu rejimin bir diğer temel özelliği, kitlelerin barınma, sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçlarının devlet tarafından karşılanmasına ek olarak, Arap milliyetçiliği veya Tunusluluk vurgusuyla da rejime olan kitle desteğinin sağlanabilmesiydi. Bu açıdan, bağımsızlık sonrasında oluşturulan otoriter yönetim yapısını Sadiki’nin ifadesiyle “ekmek demokrasisi” olarak tanımlamak mümkündür.¹ Sosyal refah devleti aracılığıyla kitlelerin eğitim, sağlık ve barınma ihtiyaçlarını karşılarken, halk milliyetçilik ve sosyalizm gibi ideolojik söylemlerle baskı altında tutulabiliyor; yani yöneten ile yönetilen arasında ekmek karşılığında kitlelerin demokratikleşme talebinde bulunmayacaklarına ilişkin örtük bir uzlaşma durumu rejimi ayakta tutuyordu. Bu süreçte, kıyı kentleri ve başkent hem varsılığın hem de modernitenin temsil edildiği mekanlar olurken, merkez ve güneydeki şehirler ülkenin zengin kesimlerine üretimin yapıldığı bölgeler haline geldi. Dolayısıyla, isyanın merkez şehirlerden birinde ve/veya başkentte değil de “köşede kalmış” yoksullukla anılan Sidi Bu Zeyd’de ortaya çıkması ve ilk etapta bu eyalete yakın şehirleri etkisi altına alması tesadüf değildi.

1970’ler ve 1980’lerdeki neo-liberal kapitalizme eklemleme süreci, yukarıda ele alınan örtük uzlaşya ve ekmek demokrasisine büyük bir darbe indirmişti.

Devletin ekonomik alandan çekilmesi, temel gıda maddeleri üzerindeki sübvansiyonların kaldırılması ve hızla özelleştirmelere girişmesi bir “ekmek isyanı”nın patlak vermesine yol açmıştı.² Bu isyan artık, devlet eliyle kalkınma modelinin uygulandığı dönemdeki örtük uzlaşının neo-liberal dönemle birlikte çöktüğü, kitlelerin giderek yoksullaştığı ve buna karşılık belli ideolojik göndermelerle mobilize edilemedikleri bir dönemin ve yeni bir uzlaşma arayışının habercisiydi. Elbette ki, bu isyan rejim tarafından sert bir biçimde bastırıldığı gibi, ilerleyen süreçte baskı politikaları da giderek şiddetlendi. 1990’lar ve 2000’ler muhalif hareketlerin seslerinin kısılmaya çalışıldığı bir dönem oldu. Yine de, 2000’lerde Arap sokakları hareketlenirken, Tunus’ta da ekonomik eşitlik talebini odağa koyan bir hareket daha doğdu. 2008’de Gafsa maden havzasında yaklaşık altı ay süren, fakat sadece söz konusu bölgeyle sınırlı kalan grev silsilesini de “ekmek isyanı”nın devamı olarak okumak mümkündür ki tam da bu noktada Gafsa’nın –tıpkı Sidi Bu Zeyd gibi- Tunus’un kuzeyi ile güneyi arasındaki bir gerilim hattına denk düştüğünün de altını çizmek gerekir.³ İşte, 2010 yılının Aralık ayında Buazizi’nin kendisini yakmasıyla Sidi Bu Zeyd’de başlayan, önce yakın eyaletleri ve daha sonra da başkenti etkisi altına alarak kitleleşen ayaklanma zenginlik ile yoksulluk arasındaki çatışmaya dayanan kuzey-güney gerilimini kırmaya yönelik bir girişimin ve dahası umudun son noktası olarak okunabilir. Gana’nın da altını çizdiği gibi (2014: 29), Buazizi’nin yaptığı intihar etmekten çok bir intihar eylemidir: Bunların arasındaki fark önemle vurgulanmalıdır; ilki umutsuzluğa ve teslimiyete dairken, ikincisi meydan okumaya ve umuda dairdir. Bu noktada, Buazizi’de cisimleşen bu umudun sınıfsal karakterinin altını ısrarla çizmek gerekmektedir. İlk aşamada isyana genellikle işsiz gençlerin, üniversite öğrencilerinin, Tunus Genel İşçi Konfederasyonu’nun örgütlediği Tunuslu işçilerin, kadınların, Bin Ali yönetimi altında polis şiddetine maruz kalmış politik aktörlerin, kısacası madunların yön verdiği göz önünde bulundurulduğunda ayaklanmanın baskın niteliği de ortaya çıkmış olmaktadır. Aslında, Tunus’taki isyan dalgasının başlangıçtaki niteliği sadece bu ülkeyle de sınırlı değildir. Tunus’un hemen ardından Mısır’ı etkisi altına alan isyan dalgasındaki en görünür sloganlardan birinin “ekmek, özgürlük ve toplumsal adalet” olduğu göz ardı edilmemelidir. Arapçada ekmek anlamına gelen “ağş” kelimesi aynı zamanda yaşam/hayat anlamına da gelmektedir. Bu açıdan, Tunus’ta da Mısır’da da ekmek talebinin temelde ekonomik eşitsizliğe ilişkin bir eleştiriden beslendiği, ama onu aşan “yeni bir yaşam” tahayyülüne dayanan bir iştiağ olduğu aşıkardır. İsyannların üzerinden henüz daha dört yıl geçmişken ve Tunus ile Mısır gibi ülkelerde süreç devam ederken, hem Türkiye’de hem de genel olarak literatürde artık ayaklanmaların başlangıcındaki adil ekonomik bölüşüm talebinin tartışılmıyor ve göz ardı ediliyor olması, sadece bir illüzyon yaratma ve gerçekliği massederek tartışılması gerekeni görünmez

kılma çabasından kaynaklanıyor olsa gerek.

Ayaktanmanın temel niteliğini kuzey-güney hattındaki ekonomik yarılmanın kapanmasına yönelik bir talep belirlemiş olsa da süreç ilerledikçe ve rejime yönelikleştire neredeyse ülkenin tamamında etkisini hissettirmeye başladığında, ikinci bir yarılma hattı ufukta belirdi. Yıllarca rejim tarafından bastırılan laiklik ile İslamcılık hattındaki yarılmanın siyasal alanı massederek, devrim sonrasında ülkenin demokratikleşme sürecini “kilitlemesi” ihtimali ortaya çıktı. Bu endişeyi tetikleyen, Tunus’un yasaklı İslami hareketi en-Nahda’nın siyasal alanda önemli bir politik aktör olarak varlığını hissettirmeye başlamasıydı.

Laiklik-İslamcılık geriliminin tarihsel sürecine baktığımızda, Burgiba döneminde Batılı hukuk normlarının ülkeye yerleştirildiği, Medeni Hukuk kurallarının bir düzenleme aracı olarak işlevselleştirildiği, fakat bununla birlikte İslami sembollerin iktidar tarafından pragmatik olarak kullanıldığı bir yönetim stratejisinin geliştirilmiş olduğunu görürüz. Benzer çizgideki Arap ülkelerinde Şeriat kurallarına atıfla çok eşlilik yasaklanmazken, Tunus İslami gelenek ve kuralların evlilik kurumuna sızmadığı ve çok eşliliğin yasaklandığı ender ülkelerden biri oldu. Diğer yandan, İslami öğretinin Tunus’taki en önemli kurumlarından biri olan el-Zeytune Camisi devlet yetkisi altına alındı. Rejim, El-Zeytune Camisi’ni Batı tarzı bir müfredata tabi kılarak klasik bir ilahiyat fakültesine dönüştürdü; dini eğitimi bütün okullarda haftada iki saatle sınırladı; ulemanın elindeki vakıf ve kurumları devletleştirdi (Wolf, 2013: 561). Burgiba’nın Ramazan ayında ulusal kanalda çay içerek Tunusluları Batı değerleriyle buluşmaya davet ettiği sembolik göndermeler önemli ölçüde kullanıldı. Buna rağmen, 1959 yılında yürürlüğe giren Tunus Anayasası’nda “devletin dininin İslam olduğu”, “devlet başkanının da Müslüman olması gerektiği” yer aldı. Dolayısıyla, Tunus’ta İslami kimliğe vurguyla ama bir yandan da Batılı değerlerin İslam’la buluşturulmasıyla devlet dininin yaratıldığı, muhalif İslami hareketlerin siyasal alanın dışına atıldığı, seküler olanı temsil eden Batı’nın İslamiyet’i temsil eden Doğu’ya galebe çaldığı bir yapı ortaya çıktı. 1980’lerde yukarıda değinilen “ekmek isyanı” sırasında sol hareketlerden rejim ve sistem karşıtı sesler yükselirken, Şeriat kuralları temelinde yeni bir toplumsal düzen tahayyülüne sahip en-Nahda da rejimle çatışan politik aktörlerden biri oldu. 1990’lar ve 2000’lerde diğer muhalif öznelerle birlikte en-Nahda hareketi liderleri ve mensupları Bin Ali rejimince baskıya maruz kaldılar ve işkence gördüler. Fakat, bu dönemde en-Nahda, İslami pratiklerin demokratik ilkelerle aynı potada eritilebileceği düşüncesinden hareketle, Şeriat hukuku konusundaki görüşlerini yumuşatarak, çok partili hayata geçiş, insan hakları ihlallerinin önlenmesi, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması gibi talepleri gündemine aldı. Bu anlamda sistem karşıtı bir hareketten, sistem içi “reformist” niteliği ağır basan

bir harekete evrildi. Bu dönüşüme rağmen, en-Nahda'nın siyasal yasağı 2011'e dek devam etti.

En-Nahda, Tunus ayaklanması neticesinde Bin Ali'nin istifa etmesiyle tarihi bir fırsat yakaladı. 14 Ocak 2011'de Bin Ali'nin ülkeden ayrıldığı duyurulmasıyla, "diktatörlüğün yıkıldığı" ve Eski Rejim'in tasfiye edileceği bir demokratikleşme sürecinin kapısı aralandı. Rejim karşıtı muhalif hareketler üzerindeki bütün yasaklar kaldırılırken, bu "politik özgürlük" ortamından faydalanan en örgütlü hareketlerden biri en-Nahda oldu. Devam eden süreçte, en-Nahda Tunus siyasal alanındaki gelişmeleri doğrudan etkileyecek önemli bir aktör haline geldi.

2011'de yeni bir anayasa hazırlamakla görevli olacak Kurucu Meclis seçimlerinden en-Nahda'nın birinci parti olarak çıkması, ilk aşamada isyanı sırtlayan ama İslami hareket içerisinde gelmeyen politik aktörlerde ekonomik yarılmayı kapatmaya dönük bir iradeyle ivmelenen isyanların siyasal bir yarılma karşısında sönümlenmesine ilişkin bir endişe doğurdu. Fakat, en-Nahda seçimlerden birinci parti olarak çıkmasına rağmen, Mısır'daki muadili Müslüman Kardeşler'den farklı olarak, tek başına iktidar olacak çoğunluğa ulaşamadı. Dolayısıyla, en-Nahda sol tandanslı Ettakol (Ekmek ve Özgürlük İçin Demokratik Forum) ve merkez solda yer alan CKP (Cumhuriyet İçin Kongre Partisi) ile koalisyon hükümeti oluşturmak zorunda kaldı. Dahası, En-Nahda bir koalisyon ortağı olarak devrim sonrasında yeni anayasa yapım sürecinde, bazı İslami ilkelerden geri adım atmazken yine de toplumun farklı kesimleriyle uzlaşmaya yönelik bir politika izledi. Nitekim, Mısır'daki Müslüman Kardeşler iktidarından farklı olarak bir koalisyon ortağı olmanın sınırlılıklarıyla siyaset üretmek zorunda olduğu gibi devlet başkanlığı seçimlerinde hareket içinden bir aday çıkarmadı; CKP kökenli Mansuf Marzuki'yi desteklemeyi tercih etti. Oysa Müslüman Kardeşler Mısır'da farklı bir politika geliştiriyordu. Nitekim, Arap ayaklanmalarının ertesinde, iktidara gelen en-Nahda hareketi Tunus toplumunun farklı politik aktörleriyle uzlaşmaya dönük bir siyaset izlerken, Mısır'da Müslüman Kardeşler'in toplumu kutuplaştırmaya dönük politikası demokratikleşme sürecinin 3 Temmuz 2013 darbesiyle yara almasına yol açtı. Bu farklılıkta en-Nahda'nın koalisyon ortağı olmasının, Müslüman Kardeşler'in ise tek başına iktidara gelmesinin elbette ki payı oldukça büyüktür. Koalisyon ortağı olarak en-Nahda'nın görece yumuşak ve ılımlı bir geçiş zemininde hareket ettiği, Müslüman Kardeşler'in ise siyasal alanda herhangi bir sivil denge mekanizmasının yokluğundan dolayı daha radikal ve "kutuplaştırıcı" bir politika hattında ilerlediği söylenebilir.

2013 yılında iki solcu politikacının öldürülmesinden en-Nahda'nın sorumlu tutulması ve harekete yönelik eleştirilerin artması sonucu, en-Nahda koalisyon hükümetini feshederek yeni bir teknokrat hükümetinin kurulmasının önünü

açtı. Böylece, anayasa yapım sürecinin de yara almasını engelledi. Ocak 2014'te yeni anayasanın kabul edilmesinin ardından yıl sonuna doğru gerçekleştirilen parlamento ve devlet başkanlığı seçimleri, bu sefer Nida Tunus çatısı altında birleşen sekülerlerin zaferiyle sonuçlanırken, en-Nahda meclisin ikinci partisi oldu. Siyasal yarıma tehlikesi gündemdeyken, Şubat 2015'te Nida Tunus'un en-Nahda'yla koalisyon hükümeti kurması, kutuplaşma siyasetinden çok her iki taraf için de uzlaşma zeminine oturan bir sürece işaret etmektedir. Dolayısıyla, seküler ile İslami olan arasındaki gerilim hattının Tunus siyasal alanında en azından içinde bulunduğumuz dönem için "kapandığı"na ya da kapanmaya yüz tuttuğunu söylemek mümkündür. Fakat, son iki yıldır Orta Doğu bölgesinde radikal İslami hareketlerin yükselişe geçmesi, Maşrık'tan Mağrip'e ve Arap Yarımadası'na uzanan geniş bir yelpazede etki alanını genişletmesi, bölgenin tamamı için olduğu gibi Tunus'un demokratikleşme süreci için de bir tehlike arz etmektedir. Nitekim, Mart ayında Tunus parlamento binasının yakınındaki Bardo Müzesi'nde gerçekleştirilen katliam Tunus'ta İslamcılarla sekülerlerin bulunduğu zemini tehdit etmeye yönelik bir girişim olarak da okunabilir. Dolayısıyla, radikal İslami hareketlerin Tunus'u giderek tehdit etme potansiyeli taşıdıkları böyle bir dönemde Tunus'taki demokratikleşme sürecinin devamı sekülerler ile İslamcıların bir araya geldiği politik zeminin sağlanmasıyla mümkün olabilir.

Fakat, siyasal alandaki yarıma kapanıyor gibi görünürken, zenginlik ile yoksulluk arasındaki gerilimin aşılmasına yönelik bir iradenin kamusallaşmaması, isyanın kökenindeki ana talebin göz ardı edildiğini göstermektedir. Sidi Bu Zeyd'den Tunus'a uzanan ekonomik gerilim hattı kapanmadıkça, siyasal alandaki yarılmayı bertaraf etmiş gibi görünen Tunus "devrimi" ne kadar başarılı olabilir?

Sonnotlar

¹ Sadiki'nin tanımladığı "ekmek demokrasisi"nin Tunus'a has bir yönetim stratejisi olmadığı, Nasırcı çizgideki Arap rejimlerinin kendilerini temelde böyle bir örtük uzlaşma üzerine inşa ederek meşruiyet "kazandıkları" söylenebilir. Bu yapının en belirgin örneği Cemal Abdül Nasır'ın Mısır'ında görülmüştür (Sadiki, 2000: 79).

² Nasıl ki Arap dünyasında rejimlerin konsolidasyon süreçleri benzerlik gösteriyorsa, neo-liberal ekonomi politikaya geçişin yarattığı tahribat ve "ekmek isyanları" da benzerdir. Örneğin, 1977'de Mısır'da, 1984'te Fas'ta ve Tunus'ta, 1985'de Sudan'da, 1988'de Cezayir'de, 1989'da Ürdün'de ve Lübnan'da benzer eylemlerin ortaya çıktığı görülmektedir (Sadiki, 2000; 80). Neo-liberal ekonomi politikaya geçiş "ekmek isyanları"nın nedenini ve zeminini oluşturmuştur.

³ Bu noktada da Tunus ayrık bir örnek değildir. Nisan 2008’de Mısır’ın tekstil bölgesi Mahalla al-Kubra’daki grev sırasında ortaya çıkan 6 Nisan Gençlik Hareketi, 2011’deki “Mısır devrimi”ni örgütleyen önemli aktörlerden biri olmuştur.

Kaynakça

Gana N (2014). Tunus. İçinde: P Amar ve V Prashad (der.), *Arap Baharı’ndan Kesitler: Yeni Ortadoğu’yu Anlamak*, Çev. Ömer Can Furtun, Seyit Ümmetoğlu ve Yankı Deniz Tan, İstanbul: İntifada Yayınları, 19-49.

Gürbilek N (2015). *Sessizin Payı*. İstanbul: Metis.

Sadiki L (2000). Popular Uprisings and Arab Democratization. *International Journal of Middle East Studies*, 32 (1), 71-95.

Wolf, A (2013). An Islamist ‘Renaissance’? Religion and Politics in Post-Revolutionary Tunisia. *The Journal of North African Studies*, 18 (4), 560-573.